

*Darüüşşifa İslam Tıp Tarihi Araştırmaları Dergisi / Darüüşşifa Journal Of Islamic
Medical History Research*

e-ISSN: -----

(Haziran / June 2022) 1/1

**TARİH BOYUNCA İNANÇ TIP İLİŞKİSİ - VELİ ATMACA (İSTANBUL:
RAĞBET YAYINLARI, 2020)**

The Relationship Between Faith And Medicine Throughout History, Veli Atmaca
(Istanbul: Rağbet Yayınları, 2020)

RİFAİ ERTEN

Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, Öğretmen Kırıkkale, Türkiye

Dr., Ministry of National Education, Teacher

rifaierden@gmail.com

orcid.org/00000-0002-5531-9049

MAKALE BİLGİSİ / ARTICLE INFORMATION

Makale Türü/Article Types: Kitap İncelemesi / Book Review

Geliş Tarihi /Received: 7 Haziran 2022

Kabul Tarihi/Accepted: 29 Haziran 2022

Yayın Tarihi/Published: 30 Haziran 2022

ATIF/ CITE AS

Erten, Rifai, "Veli Atmaca, *Tarih Boyunca İnanç Tıp İlişkisi* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2020)",
Darüüşşifa İslam Tıp Tarihi Araştırmaları Dergisi, (Haziran/June 2022) 1/1, 99-105.

İNTİHAL/PLAGIARISM

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

This article has been reviewed by at least two referees and scanned via plagiarism
software

Veli Atmaca, The Relationship Between Faith And Medicine Throughout History (Istanbul: Rağbet Yayınları, 2020)

Abstract

Mankind has faced many problems from the first day of its existence to the present day. It is possible to give unlimited examples of these problems, from the massive ones that devastate the geographies experienced due to both epidemics and wars to those that only affect individuals. One of the most important issues reaching personal and sometimes social dimensions has been health. Health is something that needs to be protected for the individual and something that needs to be regained when it is lost due to illness and other reasons. Therefore, dealing with Health Sciences is not just dealing with the treatment of diseases. Preventive medicine can be given as an example to this situation. The source of the disease has been discussed in every period of history with both personal and social dimensions. As a result of these discussions and researches, it is generally accepted that the source of diseases is scientific. However, because of some people other than magicians or physicians with different characteristics in societies, it has been brought before people that diseases are related to some metaphysical events and entities. This situation revealed the conflict of religion and magic. The work that we are going to examine, while dealing with this subject with its historical dimensions, also examines its phenomenological dimensions. In this respect, it appeals to researchers in more than one field.

Keywords: Health, Disease, History, Phenomenology, Metaphysics, Sin.

Öz

İnsanoğlu tarihte var olduğu ilk günden günümüze değin pek çok sorunla karşılaşmıştır. Bu problemlere gerek salgınlar gerekse savaşlar nedeniyle yaşanan coğrafyaları harabeye çeviren kitlesel olanlarından sadece bireyleri etkileyenlerine kadar sınırsız örnek vermek mümkündür. Kişisel ve bazen de toplumsal boyutlara ulaşan en önemli konulardan birisi de sağlık olmuştur. Sağlık birey için hem korunması gereken hem de hastalık ve farklı nedenlerden ötürü kaybedildiğinde tekrar kanılması gereken bir şeydir. Dolayısıyla Sağlık Bilimleri ile uğraşmak sadece hastalıkların tedavisi ile ilgilenmek değildir. Bu duruma koruyucu hekimlik örnek olarak verilebilir. Hastalığın kaynağının ne olduğu gerek kişisel gerekse de toplumsal boyutuyla tarihin her döneminde tartışılmıştır. Bu tartışmalar ve araştırmaların sonucu hastalıkların kaynağının bilimsel olduğu genel kabul görmüştür. Ancak toplumların içerisinde büyücü ya da farklı özellikleri olan hekim dışındaki bazı insanlar yüzünden hastalıkların fizik ötesi bir takım olay ve varlıklarla ilgili olduğu insanların önüne getirilmiştir. Bu durum din ve büyü çatışmasını ortaya çıkarmıştır. İncelemesini yapacağımız eser bu konuyu tarihsel boyutları ile ele alırken aynı zamanda fenomenolojik boyutlarını da incelemektedir. Bu yönüyle birden fazla alandaki araştırmacılara hitap etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sağlık, Hastalık, Tarih, Fenomenoloji, Metafizik, Günah.

Tarih Boyunca İnanç Tıp İlişkisi / Veli Atmaca

Din ve tıp ilişkisi insanlığın tarih boyunca ana gündem maddesi olmuştur. Bu yüzden gerek sağlıklı insanların hayatlarını aynı şekilde devam ettirebilmeleri ve yaşam konforunu sürdürebilmeleri gerekse farklı şekillerde sağlığını kaybetmiş insanların tedavisi için birçok yöntem geliştirilmiştir. Hastalıkların ortaya çıkış sebeplerini bilmek tedaviyi geliştirmenin temel şartıdır. Çünkü bir şeyin illeti bilinmezse çözümünün de olamayacağı herkes tarafından bilinen bir gerçektir. Antik çağlarda hastalıkların ortaya çıkış sebepleri iki şekilde gerçekleşmiştir. Birincisi fiziksel etkenler ikincisi ise psikolojik sebeplerdir. İnsanlar hastalıkların başlarına gelmesini genellikle iki şekilde değerlendirmişlerdir. Bunlar Tanrının

kendilerine ya bir ceza vermesi ya da onları sınava tabi tutması şeklindedir. Buradan hareketle hastalıkların ortaya çıkışının pek çok nedeni bulunmakla beraber en önemli sebebinin günah olduğu sonucuna ulaşılabilir. Çünkü Tanrı yapılan yasak bir eylem sonucunda insanlara ceza olarak hastalığı bir musibet olarak vermiştir olduğuna inanılır. Yeryüzündeki dinlerin tamamı hastalığın ortaya çıkış nedenini bu şekilde değerlendirdiği için bu durumda olan inananlarına sürekli olarak sabrı ve Tanrıya isyan etmemeyi tavsiye etmektedir.

Tanıtımı yapmaya çalışacağımız, Prof. Dr. Veli Atmaca'nın kaleme aldığı *Tarih Boyunca İnanç Tıp İlişkisi* adlı kitap, inanç ve sağlık ilişkisi üzerinde durmaktadır. Eser, Rağbet Yayınları tarafından 2020 yılında basılmıştır. Toplam 304 sayfa ve 4 bölümden oluşmaktadır. Yazar tıbbın başlangıcına dair söylediği şu cümle son derece ilgi çekicidir: "Tıbbi insana ait ilk feryatla başlatmak yanlış olmayacaktır. Çünkü canı yanmıştır. Bir çılgın, bilindiği gibi sadece bencil bir şikâyet değil; aynı zamanda bu derde derman için bir sesleniş olarak anlam kazanır."

İnanç, tıp, büyü ve mitlerin genel tanımının ve tarihsel sürecinin ele alındığı giriş bölümünden sonra şu bölümler bulunmaktadır:

1. Bölüm: Din Büyü Münasebeti
2. Bölüm: Asya Dinlerinde Tıp, Büyü ve İnanç İlişkisi
3. Bölüm: Mezopotamya ve Mısır'da Tıp Büyü ve İnanç İlişkisi
4. Bölüm: Yunan ve Roma'da Tıp Büyü ve İnanç İlişkisi

Din ve büyü arasındaki ilişkinin ele alındığı ilk bölümde öncelikle bu iki olgu benzer ve farklı yönleriyle değerlendirilmiştir. (s. 43-44) Yazara göre her ikisi de doğaüstü alana girer ve bu alanda iş görürler. Genel olarak değerlendirdiğimizde diğer dinler için bu karakter açık seçik izlenirken, İslamiyet'te de doğaüstü ve kudret sahibi olan Allah'a bağlılıkla açıkladığımız bu durumu müellifin bu ifadesinin açıklaması olarak ifade etmemiz mümkündür. Ayrıca din ve büyüün pratik belli amaçları vardır ve her ikisi de mitolojik geleneğe dayanırlar. Tabularla çevrilidirler.¹

Yazara göre din ve büyüün ayrıldığı ilk nokta; büyüün tanrılar üzerinde zorlayıcı etki yapabilme çabası iken, dinde ibadetin tanrılar yumuşatarak onları memnun etme amacını güdüyor olmasıdır. Bu yolda büyüün sınırlı ve belli teknikleri bulunmakla birlikte, din daha karmaşıktır. Dinde cemaatler, emir ve yasaklar vardır. Kapalı bir disiplindir. Boyun eğme esastır. Oysa büyüde bunlar söz konusu değildir. Self-determinizm vardır. Din büyüü reddeder, fakat büyü amacına ulaşmak için gerektiğinde dinin tüm unsurlarından yardım almaktan çekinmez. Büyü daha çok menfaat içerirken, din toplumun yararını gözetmektedir. Büyünün kendisine göre pratikleri varken din bu konuda daha serbesttir. Dindeki uygulamalar karmaşık bir yapı arz etmekten ziyade tanrıyla en kolay şekilde nasıl irtibata geçileceği üzerinde durur. Büyünün ve büyücünün cemaati olmaz ancak dinin olur. Büyüsel eylemleri yapmak büyücü denilen bir meslek gurubunun işi iken dini hizmetleri meslek edinenler olsa bile nihai nokta din halka açıktır. Ancak büyüde halka açık olmak gibi bir durum asla söz konusu değildir.

¹ Yazarın tanıtımını yaptığımız eseri dışında büyü ve din ilişkisi ile dinin başlangıcı konusunda daha geniş bilgi için bkz. Bronislaw Malinowski, *Bilim Büyü ve Din*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 1990.

Müellife göre insanın doğası gereği maruz kaldığı hastalık ve zorluklara karşı tutumu, mümkünse hiç zarara uğramadan eğer mümkün değilse en az zayıyla onlardan kurtulma şeklindedir. İnsanoğlu tanrısal güç olarak nitelendirdiği varlığa her ne şekilde hitap ederse etsin (kişilerin kendi inançları açısından) yaşadığı olumsuzlukları bu güçle ortadan kaldırmayı hedeflemiştir.

İnsanlar çoğu zaman hastalıkların ve yaşadıkları diğer olumsuzlukların en başta gelen sebebinin tanrıya karşı işledikleri günaha bağlamıştır. Bu yüzden insanlar için tedavi olmak aynı zamanda günahlardan arınmakla eş değer görülmüştür. Bu durum hekim-din adamı sınıfının doğmasına neden olmuştur. Diğer toplumlardan farklı olarak Yunanlılarda filozof-hekim-büyücü kesimi dikkat çekmektedir. Bu sınıfın var olduğu toplumlar içerisinde özel bir statüye sahip olduğu kaynaklarda belirtilmektedir.

Müellif inanç ve tıp ilişkisi bağlamında ele aldığı çalışmasında, doğüstü alanda benzerlik ve farklılıkları değerlendirirken öncelikle gayb, cinler, büyü ve dua kavramlarıyla bunların Hz. Peygamber dönemine kadarki serüvenini kronolojik olarak ortaya koymaya çalışmıştır. Dinlerde tıp ile kurulan ilişkide temel unsurlardan biri cinlerdir. Bundan dolayı yazar cinler bahsini geniş olarak ele almıştır. Buna gaybın tarifi ve kapsamını belirleme ile başlamıştır. İnsanoğlu hangi zaman ve koşulda olursa olsun bilgiye ulaşmaya çabalamıştır. Bu bilgiye gaybi bilgi de dâhildir. Bunun için müneccimler, arraflar, falcılar, sihirbazlar, büyücüler, mecnunlar gaybi bilginin peşinde olmuşlardır. (s. 47) İnsanlar bazen farklı cisimleri kullanıp, vezinli sözler söyleyerek yetenekleri ölçüsünde bazı gaybi bilgilere ulaşabilirler. Verdikleri bilgilerde isabet edebilirler. Çoğunlukla zan ve tahminlerden ileri gitmediği de görülmektedir. Fakat onlar süslü sözlerle kendilerine soru soranları aldatırlar.

Tarihsel süreç içinde cin bahsinin ele alındığı bu bölümde, cinlerin hastalıklara yol açması, hastalığın teşhis edilmesi ve tedavide kullanılması yönlerine değinilmiştir. Yahudilikte cinler Hz. Âdem'in Lilith'ten olan soyudur. Ancak bu durum Tanah'ta net bir şekilde belli değildir. Daha çok Tanah dışı Yahudi literatüründe yer almaktadır. Kutsal Kitaba göre Yahudiler cinlerin gücüne inanır fakat kör bir adamı iyileştirebilecek kudrette görmezler. (s. 50-52) Hıristiyanlar da cinlerin hastalık sebebi olabileceğine inanmaktadırlar. Ama Yahudilikte olduğu gibi onların acizliğine yani tedavi edici gücünün olmadığına da inanılır. Hz. İsa ve izin verdiği havarilerinin, insanlara musallat olan cinleri kovması ve delileri tedavi etmesiyle ilgili birçok ifadenin olduğu burada ifade edilmektedir.

İslamiyet'te cinlerin mahiyeti, Hz. Peygamber ve cinlerin ilişkisi ve onların gaybdan bilgi çalmasına dair çok geniş bir rivayet zenginliği bulunmaktadır. Ayetler ve hadislerle desteklenen bu konuyu müellif hastalıklarla ilişkilendirmeye çalışmıştır. Yine aynı bölümde Hz. Peygamber döneminde büyü ve duanın etkisi ele alınmıştır. Tıbb-ı Nebevi konusunun önemine değinilmiştir. Hz. Peygamber'in sağlık konusunda hassas olması İslam dünyasının bu alana ilgisinin yoğunlaşmasının ana sebebi olduğu vurgulanmıştır. Bu bölümün Hz. Adem'den itibaren konunun ele alındığı ama diğer dinlere değinilse de daha çok semavi dinler bağlamında

açıklandığı bir bölüm olmuştur. Hz. Peygamber döneminde dua ve tedavi ile ilgili müellifin diğer çalışmasının da bu eserle beraber okunulması gerekmektedir.²

Antik dönemde hastalıkların veya tedavinin kaynağı genelde büyü olarak görülmüştür. Bazı Müslümanlar arasında da buna benzer bir anlayış vardır. Bu duruma da Bakara 2/102. ayet delil olarak gösterilmektedir. Söz konusu ayette Harut ve Marut isimli iki meleğin insanları uyarma şartıyla ilim öğrettikleri çoğunlukla dilimize yapılan meal çalışmalarında vurgulanmaktadır. Ayette *melekeyn* kelimesi geçmektedir. Bu kelimeyi hem iki melek hem de iki kral şeklinde tercüme eden müfessirler bulunmaktadır. Müellif ayette geçen iki kişinin öğrettiklerinin, insanların bilim ve teknolojide geri kalmaları sonucu onlara farklı geldiği görüşünü benimsemiştir. Ayetle ilgili bu görüş bazı müfessirler tarafından kabul edilmektedir. Ancak aynı ayetle ilgili iki farklı meal çalışması daha bulunmaktadır. Bunlardan birincisi: “Süleyman’ın hükümdarlığı hakkında şeytanların/Yahudilerin söylediklerine uydular. Oysa Süleyman kâfir olmadı ama insanlara sihri öğreten şeytanlar/Yahudiler kâfir olmuşlardır. Babil’de iki melek Hârut ve Mârut’a bir şey indirilmemişti ki ikisi; Biz sadece imtihan ediyoruz, sakın inkâr etme desinler ve karı ile kocanın arasını ayıran şeyi insanlar onlardan öğrensinler. Zaten Allah’ın izni olmadıkça onlar kimseye zarar veremezler. (Yahudiler) kendilerine zarar verecek, faydalı olmayacak şeyler öğreniyorlardı. And olsun ki, onu satın alanın ahirette bir nasibi olmadığını biliyorlardı. Kendileri karşılığında sattıkları/mahvettikleri şeyin ne kötü olduğunu keşke bilselerdi.”³ Diğer meal çalışması ise; “Onlara Allah katından ellerindeki hakikati doğrulayan bir elçi gelince, kendilerine kitap verilenlerden bir kısmı sanki gerçeği bilmiyorlarmış gibi Allah’ın Kitabı’na sırt döndüler. Ve onlar tutup Süleyman’ın yönetimi sırasında (o dönemin) şeytanlarının uydurduğu yalan ve desiselerin peşine takıldılar. Oysaki Süleyman küfre sapıp nankörlük yapmadı, aksine o(na düzen kuran) şeytanlar küfre sapıp nankörlük yaptılar: insanlara sihri öğrettiler. Yine (Medine Yahudileri) Babilli iki güç sahibine; Harut ve Marut’a verilen izlediklerini (iddia ettiler). Oysa o ikisi “Baksanıza biz (Babil esaretiyle) sınanmaktayız, sakın küfre sarpama(yın)!” demedikçe kimseye bir şey öğretmiyorlardı. Fakat (Babil’deki düzenbazlar) bu ikiliden kişi ile eşinin arasını açacak şeyler öğreniyorlardı. Ne var ki o (Babilli düzenbazlar), Allah’ın izni olmadıkça hiç kimseye zarar veremezlerdi; ama yine de zarar verip yarar sağlamayan şeyler öğreniyorlardı. Doğrusu onlar, bu türden alışverişe giren kimsenin ahirette eli boş kalacağını çok iyi biliyorlardı. Kişiliklerini sattıkları şey ne fenadır; keşke bunu olsun bilebilselerdi.”⁴ şeklindedir.

Konu ikinci bölümde Asya dinlerinde tıp, büyü ve inanç ilişkisinin ele alınmasıyla devam etmektedir. İlkelerde İnanç ve Tedavi başlığı (s. 99) altında Eski Türklerde, Hint dinlerinde ve Eski İranlılarda inanç -tıp- ölüm ilişkisi dini ve milli törenler bağlamında değerlendirilmiştir. Yazar Türklerin İslamiyet’ten önceki inanç sistemi olan Gök Tengri inancını tanıtmış ve Türk tarihinin başlangıcını vurgulamıştır. Türk Tıp Tarihini üç ana bölüme ayırmıştır: a) İslam Öncesi, Orta Asya, b) İslami Dönem, Orta Asya (Türkistan Hanlıkları), Yakın

² Veli Atmaca, *Hadislerde Rukye Hz. Peygamber ve Sahabenin Uygulamaları Işığında Şifa Hadisleri*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2010.

³ Muhammed Hanefi Palabıyık, “Felak ve Nas Surelerinin Nüzul Siyer İlişkisi Bağlamında Mekki ve Medeni Okunmasının Anlamı ve Yorumu”, *İslam Ve Yorum Temel Tartışmalar, İmkânlar ve Sorunlar, Yayına Hazırlayan: Prof. Dr. Fikret Karaman, Malatya İlahiyat Vakfı*, Malatya 2017, 310.

⁴ Mustafa İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’an Gereçeli Meal-Tefsir*, Düşün Yayıncılık, 11. Bsk., İstanbul, 2010, 37-38.

Doğu (Büyük Selçuklu), Anadolu Selçuklu, Beylikler, Klasik Osmanlı Dönemi, c) Batıya yönelik (çağdaşlaşma). Türk Tarihi ile ilgili konular incelenirken yazarın kullandığı kaynakların yanı sıra diğer eserlerin de gözden geçirilmesi konunun daha iyi anlaşılması açısından daha iyi olacağı kanaatini paylaşmaktayım.⁵

Üçüncü bölüm Mezopotamya ve Eski Mısır'da tıp, büyü inanç ilişkisinin değerlendirilmesidir. Bu bölümde Sümerler, Urartular, Asurlular, Babilliler, Hititler ve Mısır'da tıp ve inanç ilişkisi ele alınmıştır. Tıp bilgisinin kaynağı, hastalık sebebi, tedavi edicilerin özellikleri, dua metinleri ve tıp eğitimi veren yerlere dair bilgiler ele alınmıştır. Kendi dönemi içerisinde günümüzdeki tanımıyla pozitif bilimlerde döneminin diğer milletlerine epeyce ileride olan bu toplumlarda da hastalığın kaynağının günah ya da tanrısal olduğu kabul edilmektedir. Büyücülük ve bu yolla tedavi bazı toplumlarda kurumsallaştırılmıştır. Örneğin Hititlerde hangi hastalığa ne gibi büyü uygulanacağı bile yazılı olarak belirlendiği kaynaklarda ifade edilmiştir.⁶ Antik dönemde büyü ve onunla ilgili ritüelleri uygulamak normal kabul edilmektedir. Günümüzde bile antik uygarlıklar kadar olmasa da buna benzer inanışlar mevcuttur. Bu durum büyü ve büyücülere ilgi göstermenin sadece eğitimle ilgili olmadığını göstermektedir.

Dördüncü ve son bölümde ise Yunan ve Roma'da Tıp, Büyü ve İnanç ilişkisi ele alınmıştır. Milattan önce 3000'li yıllardan itibaren ele alınan Yunan tıbbı, tıp bilgisinin kaynağı, tapınakların hastane olarak kullanımı, mistik tedavi ve arınma, hastalıkların sebepleri ve hekimlerin özellikleriyle birlikte ele alınmıştır. Yunan tıbbı burada Eski Yunan Tıbbı ve Geç Yunan Tıbbı olarak iki dönemde incelenmiştir.

Prof. Dr. Veli Atmaca'nın eseri konuları ele alış şekli, konuları değerlendirmesi ile bu konuda çok önemli bir eksik kapatmıştır. Yazar sadece bu eseri ile değil bu alana dair diğer çalışmaları ile de yöntem ve konuları işlerken getirdiği yorum gücü sayesinde farklılığını ortaya koymaktadır. İnceleme konusu yaptığımız eser sadece tıp ve inanç ilişkisi konusunun tarihi gelişimi ele almamış aynı zamanda fenomenolojik alt yapısını da incelemiştir. Aynı zamanda insanların sağlığa bakış açısı ve hastalık ile günah ilişkisinin temellendirmesi tutarlı bir şekilde yapılmıştır. Eser ele alınırken sürekli olarak tartışma konusu olan ancak çözülemeyen birçok soruna bilimsel bir şekilde yorum getirilmiştir. İnanç ve tıp ilişkisinin tarihsel süreci gayet net, akıcı ve anlaşılabilir bir dille açıklanmıştır.

⁵ Geniş bilgi için bkz. Sait Başer, *Türk İnanma ve Anlama Modeline Dair*, İrfan Yayıncılık, İstanbul 2011; Lütfi Bergen, *Hanif Türk Gök Millet Nuh'un Törelî Torunları*, Yapıgen Yayınları, İstanbul 2019

⁶ Geniş bilgi için bkz; Yasemin Arkan, "Hitit Dini Üzerine Bir İnceleme", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya-Fakültesi Dergisi*: 365, 38(1-2), Ankara 1998, 282.

Kaynakça

- Arıkan, Yasemin “Hitit Dini Üzerine Bir İnceleme”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya- Fakültesi Dergisi*: 365, 38(1-2), Ankara 1998.
- Atmaca, Veli. *Hadislerde Rukye Hz. Peygamber ve Sahabenin Uygulamaları Işığında Şifa Hadisleri*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2010.
- Başer, Sait. *Türk İnanma ve Anlama Modeline Dair*, İrfan Yayıncılık, İstanbul 2011.
- Bergen, Lütfi. *Hanif Türk Gök Millet Nuh’un Törelî Torunları*, Yapıgen Yayınları, İstanbul 2019
- İslamoğlu, Mustafa. *Hayat Kitabı Kur’ân Gerekçeli Meal-Tefsir*, Düşün Yay., 11. Bsk., İstanbul 2010.
- Malinowski, Bronislaw. *Bilim Büyü ve Din*, Kabalıcı Yayınları, İstanbul 1990.
- Palabıyık, Muhammed Hanefi. “Felak ve Nas Surelerinin Nüzul Siyer İlişkisi Bağlamında Mekki ve Medeni Okunmasının Anlamı ve Yorumu”, *İslam ve Yorum Temel Tartışmalar, İmkânlar ve Sorunlar*, Haz. Prof. Dr. Fikret Karaman, Malatya İlahiyat Vakfı, Malatya 2017.